

## MODELE CONCEPTUALE PRIVIND COMBATAREA CORUPȚIEI. INSTRUMENTE CONTEMPORANE ANTICORUPȚIE

**Adriana CAZACU**

Doctorandă, Universitatea Liberă Internațională din Moldova,

Chișinău, Republica Moldova

e-mail: [adrianacazacu1012@gmail.com](mailto:adrianacazacu1012@gmail.com)

<https://orcid.org/0000-0002-6847-7943>

*Primele organisme specializate anticorupție au apărut cu mult timp în urmă, înainte de înființarea comisiilor din Singapore și Hong Kong în anii 1950 și 1970. Exemplul acestor două agenții este cel care a dat naștere imaginii populare a agenției anticorupție multifuncționale, independente și de succes. Cu toate acestea, există mai multe tipuri de organisme anticorupție care sunt prezente și funcționează în diferite țări. Problema corupției a căpătat importanță internațională la sfârșitul anilor '90 și a fost însoțită de dezbaterile tot mai largă referitor la rolul instituțiilor specializate anticorupție. Acest proces a fost strâns legat de procesul de democratizare politică și de liberalizare economică în multe părți ale lumii, inclusiv în regiuni din Europa de Est, Asia, America Latină și Africa. De asemenea, este legat de eforturile de creare a statului de drept și a bunei guvernări în multe medii postautoritare și post-conflict, deoarece tranzițiile economice și politice oferă teren fertil pentru corupție.*

**Cuvinte-cheie:** corupție, forme de corupție, modele de combatere a corupției, instrumente anticorupție, mecanisme anticorupție, avertizare de integritate.

### CONCEPTUAL MODELS ON COMBATING CORRUPTION. CONTEMPORARY ANTI-CORRUPTION TOOLS

*The first specialized anti-corruption bodies appeared long before the establishment of the Singapore and Hong Kong commissions in the 1950s and 1970s. However, there are several types of anti-corruption bodies that exist and operate in different countries. The issue of corruption gained international importance in the late 1990s and was accompanied by a growing debate on the role of specialized anti-corruption institutions. This process has been closely linked to the process of political democratization and economic liberalization in many parts of the world, including parts of Eastern Europe, Asia, Latin America and Africa. It is also linked to efforts to build the rule of law and good governance in many post-authoritarian and post-conflict environments, as economic and political transitions provide fertile ground for corruption.*

**Keywords:** corruption, conceptual models for combating corruption, anti-corruption tools, anti-corruption mechanisms, forms of corruption, integrity warning.

### MODÈLES CONCEPTUELS DE LUTTE CONTRE LA CORRUPTION. INSTRUMENTS ANTI-CORRUPTION CONTEMPORAINS

*Les premiers organes spécialisés de lutte contre la corruption sont apparus il y a longtemps, avant la création de commissions à Singapour et à Hong Kong dans les années 1950 et 1970. C'est l'exemple de ces deux agences qui a donné naissance à l'image populaire de l'agence anti-corruption multifonctionnelle, indépendante et performante. Cependant, il existe plusieurs types d'organismes de lutte contre la corruption qui existent et fonctionnent dans différents pays. La question de la corruption a pris une importance internationale à la fin des années 1990 et s'est accompagnée d'un débat*

*croissant sur le rôle des institutions spécialisées de lutte contre la corruption. Ce processus est étroitement lié au processus de démocratisation politique et de libéralisation économique dans de nombreuses régions du monde, notamment en Europe orientale, en Asie, en Amérique latine et en Afrique. Elle est également liée aux efforts visant à instaurer l'État de droit et la bonne gouvernance dans de nombreux environnements post-autoritaires et post-conflits, car les transitions économiques et politiques constituent un terrain fertile pour la corruption.*

**Mots-clés:** *corruption, formes de corruption, modèles de lutte contre la corruption, instruments de lutte contre la corruption, mécanismes de lutte contre la corruption, avertissement d'intégrité.*

## **КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ МОДЕЛИ БОРЬБЫ С КОРРУПЦИЕЙ. СОВРЕМЕННЫЕ АНТИКОРРУПЦИОННЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ**

*Первые специализированные антикоррупционные органы появились задолго до создания комиссий Сингапура и Гонконга в 1950-1970-х годах. Однако, известны несколько типов антикоррупционных органов, которые существуют и действуют в разных странах. Проблема коррупции приобрела международное значение в конце 1990-х годов и сопровождалась растущей дискуссией о роли специализированных антикоррупционных органов. Этот процесс был тесно связан с процессом политической демократизации и экономической либерализации во многих частях мира, включая регионы Восточной Европы, Азии, Латинской Америки и Африки. Это также связано с усилиями по установлению верховенства закона и надлежащего управления во многих поставторитарных и постконфликтных условиях, поскольку экономические и политические преобразования создают благодатную почву для коррупции.*

**Ключевые слова:** *коррупция, концептуальные модели противодействия коррупции, антикоррупционные инструменты, антикоррупционные механизмы, формы коррупции, предупреждение о неподкупности.*

### **Introducere**

Corupția ca fenomen prezintă un mare interes pentru societatea în care trăim, deoarece nu există o unitate de măsură care să determine amploarea acestui fenomen. Guvernarea lipsită de integritate duce la servicii publice de proastă calitate și nejustificat de scumpe, care sunt suportate de bugetul public. Pentru a combate corupția sistemică și a crește integritatea publică, sunt necesare demersuri constante, care ar consolida încrederea cetățenilor în actul de guvernare.<sup>1</sup>

Secretarul General al ONU, Ban Ki-moon, consideră: „Corupția este o amenințare gravă la adresa dezvoltării, a democrației și a stabilității ale cărei consecințe dăunătoare sunt resimțite în întreaga lume”<sup>2</sup>. În acest deceniu, țările, dezvoltate

și în curs de dezvoltare, sunt vulnerabile la corupție, de aceea, combaterea corupției este una dintre cele mai importante provocări cu care se confruntă multe state. Concomitent, acest fenomen a devenit și o amenințare pentru realizarea obiectivelor generale de dezvoltare ale guvernelor, programelor de dezvoltare, planurilor și proiectelor strategice, fapt ce poate agrava crizele economice la nivel global.

**Metode de cercetare utilizate.** În vederea realizării scopului trasat, în prezenta cercetare științifică au fost aplicate o serie de metode, printre care: metoda logică la clarificarea conținutului, sistemică, metoda deducției, inclusiv metoda istorică și comparativă a domeniului de cercetare prin aspectele globaliste ale temei de cercetare.

<sup>1</sup> Studiu analitic: cadru legislativ și instituțional național și internațional privind integritatea agenților publici Alianța Anticorupție, Chișinău 2016.

<sup>2</sup> Discursul lui Ban Ki-moon la reuniunea Convenției

ONU împotriva corupției (UNCAC) de la Sankt-Petersburg <http://www.caleaeuropeana.ro/ban-ki-moon-la-reuniunea-conventiei-onu-impotriva-coruptiei-de-lasanktpetersburg-nicio-tara-nu-este-ferita> (vizitat la 04.11.2021).

## Idei principale ale cercetării

Corupția este un fenomen sociocultural și o maladie care erodează competitivitatea, dă naștere nedreptății sociale, sărăciei și alimentează crima organizată. Caracterul flexibil al corupției a condus la răspândirea diverselor ei forme, atât în cadrul organelor publice, cât și în societate în general. Aprecierea și măsurarea corupției au fost întotdeauna o provocare. Atâta timp cât avantajele tranzacției din cadrul actului de corupție satisfac ambele părți, infracțiunea concretă rămâne în afara oricăror bănuieli statistice oficiale.<sup>3</sup>

Există trei forme de corupție cotidiană:<sup>4</sup>

„*Corupția supraviețuirii*” - cea mai condamnatibilă formă a corupției, care are impact direct asupra societății și anume asupra păturilor vulnerabile. În cazul dat ar putea fi vorba despre o bătrânică care decide să mulțumească cu o sumă nesemnificativă de bani asistenta medicală, care are un salariu mic în coraport cu responsabilitățile pe care le desfășoară și riscurile profesiei. De regulă, acest tip de corupție a încetat să mai existe în statele dezvoltate. Lupta împotriva acestei forme de corupție în lume s-a realizat printr-o creștere a nivelului de trai al populației și anume a sferei sociale, dezvoltarea unui sistem de feedback a cetățeanului cu entitățile publice prin implementarea liniilor telefonice specializate și anticorupție, care au ca scop promovarea intoleranței față de încălcarea normelor de etică și integritate.

„*Corupția confortului*” - în care sunt implicate „păturile mijlocii” ale societății. În cazul dat, corupția se produce în situația în care, de exemplu, cineva are nevoie să obțină un act/document în ter-

men mai restrâns decât prevede legea, pentru aceasta corupând funcționarii publici.

„*Corupția prestigiului*” este aferentă celor puternici și celor bogați. „Vreau ceea ce nu se permite, pentru bani buni.” Această formă de corupție, este una periculoasă deoarece dă naștere la percepția falsă de superioritate, inclusiv că banul este superior legii. Corespunzător, sumele propuse fiind destul de mari și promițătoare. Această situație generează inechitate socială, abuzuri și protecționism.

În contextul celor analizate, este esențial de specificat tipurile de instrumente privind combaterea corupției care s-au elaborat și implementat de-a lungul anilor în cadrul societăților dezvoltate și a celor în tranziție. Astfel, putem menționa o serie de modele conceptuale de combatere a corupției.<sup>5</sup>

*Modelul totalitar de combatere a corupției.* Acest model presupune un control de stat cuprinzător asupra comportamentului funcționarilor și sancționarea rigidă pentru orice abatere de la normele acceptate (scrise și nescrise). Această metodă anticorupție putea fi identificată în epoca stalinismului, unde s-a identificat în cea mai mare măsură cu regimul strict de guvernare din acea perioadă. Un dezavantaj al acestei metode de combatere a corupției este faptul că manierele sale încălcă drepturile omului, deoarece totalitarismul este incompatibil cu principiul democrației. O caracteristică pozitivă este că oferă o corelare strânsă între nivelul de autoritate al oficialilor și gradul de responsabilitate al acestora. Riscul de a fi judecat și pedepsit crește pentru persoanele fizice care sunt mai aproape de putere – cu cât ești mai influent, cu atât riscul de a comite infracțiuni coruptibile este mai mare. În așa fel, se respectă principiul responsabilității “de sus în jos”, care este un instrument ideal pentru optimizarea oricărui sistem social.

<sup>3</sup> [https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag\\_file/01.Perceptia%20fenomenului%20coruptiei%20si%20politici%20anticoruptionale%20in%20Republica%20Moldova.pdf](https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/01.Perceptia%20fenomenului%20coruptiei%20si%20politici%20anticoruptionale%20in%20Republica%20Moldova.pdf). (vizitat la 04.11.2021).

<sup>4</sup> [http://r34urypsk105.ucoz.ru/doc3/korruptija-strategija\\_protivodejstvija.pdf](http://r34urypsk105.ucoz.ru/doc3/korruptija-strategija_protivodejstvija.pdf) (vizitat la 04.11.2021).

<sup>5</sup> ГОРНЫЙ, А. Коррупция: препятствия к развитию. Москва, 1998. с. 135.

*Modelul autoritar de combatere a corupției.* Caracteristica principală a acestui model este punerea în aplicare a responsabilităților selectiv, în conformitate cu deciziile conducătorului. Pentru o lungă perioadă de timp aceste persoane au fost reprezentanți ai elitei de partid. Pentru a aduce exemple veridice privind acest model, putem menționa timpul domniei lui N. Hrușciiov, L. Brejnev. Modelul autoritar poate fi caracterizat prin următoarele condiții: activarea unui oficial la un anumit nivel de putere înseamnă, de fapt instituirea imunității sale juridice, banii, în acest model joacă un rol minor sau chiar nul. Modelul anticorupție examinat motivează tendința de a accede în structurile de putere din dorința de a-și asigura propria securitate și impunitate, astfel încât acesta presupune degradarea puterii și coruperea consecventă.

*Modelul oligarhic de combatere a corupției.* În conformitate cu modelul oligarhic anticorupție, realizarea responsabilității se efectuează în dependență de apartenența la un grup oligarhic sau clan - principiul de „*propriu - străin*”. Având în vedere că puterea este exercitată de către „echipe” care protejează membrii lor prin toate căile posibile, însă pentru străini adună materiale compromițătoare și încearcă să declanșeze cazuri penale. Pentru modelul oligarhic, banii reprezintă un element extrem de important, prin intermediul căruia se soluționează mai multe probleme, inclusiv cele de aplicare a legii. Prin urmare, modelul oligarhic s-a transformat în *modelul criminal* deoarece, după cum arată experiența, criminalii deseori scapă de răspunderea penală, ceea ce le permite să se ocupe mai departe cu mediul de afaceri criminale. Din moment ce clanurile oligarhice nu interacționează cu structurile publice și administrative, inclusiv de aplicare a legii, lupta împotriva corupției devine un instrument esențial și poate fi utilizat ca un instrument de luptă pentru putere între clanuri. Lipsa controlului creează condiții favorabile de activare a corupției în

autoritățile publice subordonate. Ca urmare a ignorării corupției de către structurile publice și administrative, modelul criminal poate activa pentru o perioadă scurtă de timp.

*Modelul liberal de combatere a corupției* este caracterizat de iresponsabilitate completă, impunitate și lipsa ordinii. O astfel de situație apare în perioadele de răsturnare revoluționară, în cazul în care noul guvern încă nu a stăpânit funcțiile de gestionare în cadrul statului, sau conștient inițiază procese distructive.

Aceste modele de combatere a corupției evidențiază cele mai dinamice și reale elemente a luptei împotriva corupției, care au tendința de a se transforma de la un tip la altul: există probabilitatea de modificare a modelului liberal în modelul autoritar, modelului autoritar în oligarhic și a modelului oligarhic în totalitar.

Toate aceste modele sunt instabile, din cauza instabilității statului și a societății, prin urmare este necesar să se identifice principalele caracteristici ale unui model ideal, conform căruia societatea civilizată ar putea elabora o strategie eficientă de combatere a corupției.

La momentul actual, un astfel de model de combatere a corupției este larg cunoscut în multe feluri și este încorporat în conceptul „statului de drept”. Acest concept este abstract și multidimensional, astfel încât necesită mai multe condiții pentru a fi consolidat, care să respecte tradițiile spirituale, culturale și istorice ale statului.

Cu toate acestea, indiferent de formele și modelele de combatere a corupției, există măsuri concrete pentru a elimina deficiențele evidente de funcționare a instituțiilor guvernamentale, contribuind direct la emanciparea actelor de corupție. Aceste măsuri trebuie să fie puse în aplicare în concordanță cu punerea în aplicare a măsurilor comune anticorupție. Doar în așa condiții, modifi-

cările efectuate nu ar conține doar o formă oficială sau declarativă.<sup>6</sup>

”Corupția este o amenințare gravă la adresa dezvoltării, a democrației și a stabilității ale cărei consecințe dăunătoare sunt resimțite în întreaga lume”, se sublinia în discursul Secretarului General al ONU, Ban Ki-moon la reuniunea Convenției ONU împotriva corupției (UNCAC) de la Sankt-Petersburg”.<sup>7</sup>

Integritatea, transparența și responsabilitatea administrației față de comunitate sunt elemente care fundamentează încrederea societății în instituții, în sistemul de organizare a societății pe principiile statului de drept și ale democrației reprezentative.<sup>8</sup>

Mai întâi de toate, este necesar de a reduce impactul corupției asupra procesului electoral. Lupta pentru legalitatea și transparența procedurilor electorale trebuie să se refere inițial la modalitățile de finanțare a campaniilor electorale, proces care este absolut pragmatic. Scopul acestor acțiuni anticorupție este de a preveni probabilitatea de șantaj a politicienilor după campaniile electorale și de a proteja, prin urmare, publicul de la deciziile corupte, care pot veni în conflict cu interesul public. Totodată, este necesară prevenirea și reducerea impactului corupției asupra activității organelor legislative. Pentru aceasta este necesar de a simplifica procedura de a supune deputații la răspundere penală. În acest context, este esențial de a întări controlul asupra părților de legiferare.

<sup>6</sup> КОЛОДКИН, Л. Коррупция и деонтологические меры борьбы с продажностью. Материал научно-практической конференции. Вып. 2. Московский институт. Министерство Внутренних Дел. Москва, 1998. с. 12.

<sup>7</sup> <https://www.caleaeuropeana.ro/ban-ki-moon-la-reuniunea-conventiei-onu-impotriva-coruptiei-de-la-sankt-petersburg-nicio-tara-nu-este-ferita/>, (vizitat la 16.09.2021).

<sup>8</sup> Drumul spre integritate [http://www.apd.ro/files/publicatii/drumul\\_spre\\_integritate.pdf](http://www.apd.ro/files/publicatii/drumul_spre_integritate.pdf), (vizitat la 16.09.2021).

O altă precondiție a procesului de combatere a corupției este consolidarea controlului public asupra activității organelor legislative. Caracterul corupțional al organelor de drept, lipsa personalului calificat implicat în lupta împotriva corupției reprezintă impedimente majore pentru punerea în aplicare a programelor anticorupție. Prin urmare, îmbunătățirea activității lor, demiterea persoanelor incompetente și neintegre este una dintre prioritățile de bază. Actualmente, capacitatea anticorupție a instanțelor este puțin utilizată în cadrul reprimării cazurilor de corupție (nu există o specializare a judecătorilor pe domeniul corupției). În special, acest lucru este specific procedurilor civile, care în comparație cu procedurile penale, reprezintă un instrument mai eficient de a combate corupția. Le fel, este foarte important de a disemina practica de recepționare a cererilor de la societatea civilă împotriva funcționarilor implicați în corupție, și de la societățile private cu privire la concurenții lor, în cazul în care aceste practici corupte au cauzat un prejudiciu victimelor.<sup>9</sup> Fiecare instituție elaborează și implementează diferite practici de eradicare a corupției și utilizează mai multe metode pentru punerea lor în aplicare. Toate aceste programe și politici ar trebui elaborate și implementate cu sprijinul experților externi, în vederea racordării acestora la standardele internaționale anticorupție.

Un mecanism anticorupțional important este dezvoltarea societății civile, așa cum o societate civilă slabă nu conștientizează până la capăt pagubele provocate de corupție și nemijlocit, nu este în stare să se împotrivească minorităților. Prin urmare, societatea civilă, cât și sectorul privat pot juca un rol determinant în conturarea reformei

<sup>9</sup> ГУРОВА, А. Коррупция угрожает национальным интересам России. В: Борьба с коррупцией: актуальные проблемы законодательного обеспечения. Сборник статей и документов. Москва: Издание Государственной Думы РФ, 2002. с. 7.

instituționale în vederea consolidării transparenței și a responsabilității.

Alt mecanism eficient în prevenirea și diminuarea corupției îl reprezintă avertizarea de integritate. Aceasta presupune sesizarea organelor competente despre ilegalitate comise. Însă, dat fiind nivelul diferit al ilegalităților semnalate, persoanele care raportează despre acte de corupție au nevoie de un mecanism, care i-ar proteja de persecuții. Protecția avertizorilor de integritate este un mecanism internațional instituit și solicitat spre implementare în legislațiile naționale prin tratatele internaționale, la care Republica Moldova este parte. Astfel, RM în anul 2018 a aprobat Legea privind avertizorii de integritate, iar în anul 2020 HG nr. 23 din 22.01.2020 pentru aprobarea Regulamentului privind procedurile de examinare și raportare internă a dezvăluirilor practicilor ilegale. Potrivit normelor aprobate, în cazul avertizărilor de integritate interne, protecția avertizorilor de integritate este acordată de angajatorii din sectorul public și privat. În cazul avertizărilor de integritate externă publică, protecția este acordată de Avocatul Poporului.

În cazul devierii de la principiile bunei guvernări, o modalitate eficientă de a preveni corupția și lipsa de integritate profesională este avertizarea de integritate în interes public.

Avertizarea de integritate este recunoscută drept un sistem timpuriu eficace de prevenire și luptă împotriva corupției, a comportamentului imoral sau ilegal. În acest sens, un rol esențial în demascarea actelor de corupție, actelor conexe corupției și faptelor de comportament corecțional, a fraudelor și managementului defectuos sau neglijent revine avertizorilor de integritate.<sup>10</sup>

<sup>10</sup> Conform noțiunilor de la art.3 al Legii nr.122/2018 privind avertizorii de integritate „avertizare de integritate – dezvăluire cu bună-credință de către un angajat a unei practici ilegale ce constituie o amenințare sau un prejudiciu adus interesului public; avertizor de integritate – angajat care face o avertizare de integritate; dezvăluire a practicilor ilegale – dezvăluire a manifestărilor de

Avertizorii de integritate sunt preponderent persoane din interiorul organizației, care, primele detectează o ilegalitate și ei sunt acei care își asumă riscuri personale pentru protecția interesului și bunului public. În majoritatea cazurilor, avertizorii rămân expuși pericolului persecutării, concedierii sau atentelor la integritatea fizică și psihică din partea celui pe care l-au denunțat. În alte cazuri, avertizorii se pot confrunta cu ignorarea avertizării depuse.<sup>11</sup>

În UE, regulile de protejare a datelor personale impun protejarea identității atât a avertizorilor, cât și a persoanei incriminate.<sup>12</sup> În scopul de a proteja persoanele care raportează corupția și pentru a încuraja avertizările de integritate, angajații din sectorul public și cel privat trebuie să aibă acces la canale sigure de raportare a neregulilor și să fie protejați în mod efectiv împotriva oricărei forme de repercusiune. Avertizarea poate fi depusă în privința unei reale sau eventuale fapte ilegale, iar persoanele care denunță fapta ilegală trebuie să beneficieze cumulativ de 3 canale de comunicare prin care semnaleze faptele ilicite reale sau eventuale, precum și să prezinte probe despre fapta ilegală. Aceste canale sunt: *Intrainstituționale* – presupune subdiviziunile din interiorul entității în care activează avertizorul, precum: superiorul nemijlocit, șeful de direcție generală, subdiviziunii securitate internă, conducătorul autorității; *Interinstituționale* – presupune o entitate abilitată sau investită cu atribuții în domeniul primirii și examinării avertizărilor și aplicării protecției aver-

corupție, după cum sunt definite și enumerate în Legea integrității nr. 82/2017, a încălcărilor de mediu, a încălcărilor drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanei, a celor ce țin de securitatea națională, precum și a altor încălcări, acțiuni sau inacțiuni care amenință sau prejudiciază interesul public”. [https://www.legis.md/cautare/getResults?doc\\_id=105486&lang=ro](https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105486&lang=ro) (vizitat la 22.09.2021).

<sup>11</sup> <http://www.avertizori.ro/> (vizitat la 22.09.2021).

<sup>12</sup> <http://www.timpul.md/articol/oamenii-care-demascactul-coruptiei-avertizorul-de-integritate-22529.html> (vizitat la 26.10.2021).

tizorilor; *Avertizări publice* – presupune denunțarea de către avertizor a unor fapte ilicite surselor mass-media sau ONG-urilor.

La etapa actuală, instituția avertizorilor de integritate devine una tot mai influentă pe arena internațională. Instituția avertizorului de integritate este funcțională în SUA, Canada, Marea Britanie, Australia, Noua Zeelandă.

Un exemplu pozitiv în acest sens, poate servi Comisia Europeană, care a adoptat ghidul de procedură elaborat de biroul Ombudsmanului UE. După cum a menționat ombudsmanul european, Emily O'Reilly "Instituțiile UE implementează măsurile necesare pentru a proteja avertizorii de integritate (*whistleblowers*)".<sup>13</sup>

Există prevederi relevante în multe acorduri și convenții regionale, precum: Convenția interamericană împotriva corupției (art.3), Convenția Uniunii Africane privind prevenirea și combaterea corupției (art.5), Planul de acțiune anticorupție pentru Asia și Pacific (pilonul 3), Protocolul împotriva corupției al comunității sud-africane pentru dezvoltare (art.4).<sup>14</sup> În regiunea Europei de Sud-Est, la fel sunt întreprinse demersuri instituționale de protejare a persoanelor care denunță corupția. Un exemplu demn este Coaliția din Europa de Sud-Est pentru protecția avertizorilor de integritate<sup>15</sup>, care în prezent reunește 12 state membre.<sup>16</sup>

Protecția avertizorilor care semnalează manifestări de corupție reprezintă un standard internațional în domeniul prevenirii și combaterii corupției, an-

gajament pe care și l-a asumat să-l implementeze și Republica Moldova. Aceste mecanisme de protecție sunt prevăzute într-un set de convenții și acte normative internaționale, precum: art.9 al Convenției Civile privind corupția/1999, care prevede expres ca statele să adopte "*în dreptul său intern o protecție adecvată împotriva oricărei sancțiuni nejustificate față de salariați care, de bună credință și pe baza unor suspiciuni rezonabile, denunță fapte de corupție persoanelor sau autorităților responsabile*".<sup>17</sup> Această clauză este aplicată angajaților atât în sectorul privat cât și în cel public. Un alt tratat internațional cu prevederi *whistleblowing* se conține în art.33 al Convenției ONU împotriva corupției/2003 și art.22 al Convenției penale contra corupției<sup>18</sup>, care prevăd adoptarea de către state a unor mecanisme eficiente de protecție a denunțătorilor în interes public. Cadrul legal poate fi esențial, cu condiția să asigure deplina protecție avertizorului de integritate.

Un rol important în lupta împotriva corupției aparține mass-mediei. Misiunea sa nu este numai de a informa publicul privind cazurile specifice de corupție, dar, și de a promova programele și politicile anticorupție și de a sensibiliza publicul vizavi de fenomenul corupției, de a promova în societate abilități de comportament anticorupție, de a contribui la formarea unei culturi civice cu noi norme de moralitate civică.

De menționat că absența unei mass-medii libere, atât online, cât și prin canalele tradiționale, nu doar că restrânge dreptul fundamental la libertatea de exprimare, ci și creează condiții favorabile pentru pro-

<sup>13</sup> <http://europeanul.org/teme-europene/uniunea-europeana-vrea-mai-multa-protectie-pentru-avertizorii-deintegritate-afla-ce-cred-romanii-despre-turnatorii-de-profesie/> (vizitat la 26.10.2021).

<sup>14</sup> <http://www.avertizori.ro/MATERIALE/Alternativa.pdf> (vizitat la 26.10.2021).

<sup>15</sup> <https://see-whistleblowing.org/> și <http://rai-see.org/> (vizitat la 29.10.2021).

<sup>16</sup> Coaliția pentru protecția avertizorilor de integritate din Europa de Sud-Est <http://aliana.md/?go=news&n=408> (vizitat la 29.10.2021).

<sup>17</sup> <http://www.procuratura.md/file/Conventia%20europena%20civila%20privind%20coruptia.pdf> (vizitat la 02.11.2021).

<sup>18</sup> Extras din Raportul General al activității GRECO în 2006, Privind protecția denunțătorilor (avertizorilor de integritate), adoptat la GRECO la cea de-a 32 ședință plenară (Strasbourg, 19-23 martie 2007) Direcția Generală I – Probleme Juridice Serviciul Probleme penale Strasbourg, 23 martie 2007 Greco (2007) <http://www.procuratura.md/file/Studiu%20privind%20avertizorii%20de%20integritate.pdf> (vizitat la 26.10.2021).

liferarea unor practici opace, corupție și comportament reprobabil, întrucât mass-media independentă și un peisaj mediatic divers și pluralist joacă un rol important în asigurarea transparenței și a controlului, prin investigarea și expunerea faptelor de corupție și prin sensibilizarea mai mare a publicului în ceea ce privește legătura dintre corupție și încălcările drepturilor omului. Prin urmare, pentru realizarea cu succes a acestor obiective este necesar de a sprijini mass-media, asigurând-i protecție prin lege.<sup>19</sup>

De-a lungul timpului, s-a stabilit că țările în stadiul de modernizare au experimentat o creștere acerbă a corupției, dar au reușit să depășească această situație prin eforturi deliberate. Dar există și alte exemple, în țările în care reformele au determinat o creștere a corupției, precum și la consolidarea corupției din lipsa unor scopuri cuprinzătoare/certe pentru a o eradica.

Lupta împotriva corupției trebuie să contribuie la asigurarea punerii în aplicare a principiului statului de drept, care presupune egalitatea în fața legii, în special, minimizarea sistemului de imunități juridice. Asemenea condiții pot fi înfăptuite doar prin modificarea legislației de rigoare, fapt care necesită mai multe eforturi. La momentul actual, justiția este tratată ca un mecanism de reglementare a relațiilor sociale, care poate fi modificat după placul celor aflați la putere, însă aceasta este o ipoteză extrem de greșită. În acest context, este important de a consolida statul de drept și de a respecta toate particularitățile acestuia ca, dreptul umanitar, care este menit să reglementeze relațiile interumane în societate.<sup>20</sup>

<sup>19</sup> Helping Prevent Corruption World-Wide. The World Bank. Press Back grounder. 1999 <http://web.worldbank.org/wbsite/external/topics/extpublicsectorandgovernance/extanticorruption/0,,contentmdk:20223723~menupk:384473~pagepk:148956~pipk:216618~thesitepk:384455~isurl:y~isurl:y,00.html> (vizitat la 26.10.2021).

<sup>20</sup> ГДЛЯН, Т.; ДОДОЛЕВ, Е. Мафия времен беззакония. Ереван, 1991. с. 81.

Potrivit teoreticianului în drept rus, Korcunov N., un sistem social durabil necesită consolidarea unui cadru juridic rigid și absolut care va supune înfracturii pedepselor, cu aceeași cruzime ca și natura.<sup>21</sup> Astfel, putem susține că orice efort de luptă împotriva corupției, fie că este vorba de programe de reformă, de reorganizarea sistemului de administrare sau a instituțiilor de drept, este nevoie de sprijinul din partea întregii societăți pentru a obține rezultate eficiente.

Din perspectiva opiniei publice, soluțiile care se văd pentru eliminarea acestui rău social sunt legate direct de limitarea rolului statului în economie, pentru ca în acest fel să se elimine izvoarele de profituri ilicite provenite din corupție și creșterea responsabilității individuale pentru administrarea domeniilor aflate sub controlul statului. În ciuda opiniilor tradiționale cu privire la corupția administrativă sau birocratică, trebuie să luăm în considerație și acțiunea inversă, atunci când firmele private utilizează în calitate de strategii alternative practicarea unor mituri ilicite și necontrolate a demnitarilor de stat sau a oamenilor politici pentru obținerea unor beneficii reciproce. Această strategie alternativă este calificată și drept formă de acaparare a statului de către firme, un fenomen care a devenit deosebit de caracteristic țărilor în tranziție. Beneficiile personale, obținute de către acestea sunt de regulă rezistente campaniilor anticorupție și pun piedici serioase împotriva schimbării modului de administrare în stat, pentru că tehnicile sale specifice sunt puțin elaborate și inaccesibile controlului normativ.

Gradul ridicat de pericol social pe care îl prezintă faptele de corupție impun controlarea și sancționarea acestora prin crearea unui cadru normativ adecvat, a unor organisme anticorupție eficiente la nivel instituțional și, nu în ultimul rând, prin luarea de măsuri de ordin educațional. Având în vedere ascensiunea fenomenului de corupție în prezent, se impune insti-

<sup>21</sup> КОРКУНОВ, Н.; АШИН, Г.; ПОНЕДЕЛКОВ, А. Основы политической элитологии. Москва, 1999. с. 53.

tuirea unor măsuri adecvate de prevenire și combatere a tuturor faptelor ce se pot circumscrie noțiunii de corupție. De altfel, combaterea corupției presupune măsuri de ordin educațional, respectiv eliminarea mentalității de tip orientalo-balcanic și a toleranței față de mica corupție, percepută de opinia publică drept dovadă de bună creștere și recunoștință față de funcționarul care îndeplinește un act conform atribuțiilor sale.

O organizație publică pentru a minimiza corupția trebuie să întrunească anumite trăsături esențiale, în care se încadrează principiile transparenței decizionale, loialității instituționale și echității<sup>22</sup>. Prezența cadrului juridic instituțional eficient, a planurilor de integritate/anticorupție atât interne, cât și naționale, a motivațiilor de serviciu, pot contribui la sensibilizarea comunității și a funcționarilor vizavi de fenomenul corupției.

Astfel, în opinia economistului american, Rose-Ackerman S., corupția este simptomul, nu însăși boala.<sup>23</sup> Eliminarea corupției nu are nici-un sens dacă în rezultat ne alegem cu un stat rigid, inert și autoritar. Strategiile anticorupție trebuie să se orienteze în primul rând la îmbunătățirea eficienței economice, tehnice și operaționale a guvernului. În acest context, trebuie de menționat că în elaborarea și implementarea unor politici realiste, care ar ținti corupția, politicienii și executorii trebuie să țină cont de faptul că nivelul eficient sau optimal al mitei plătite nu este în mod obligatoriu nivelul zero. Poate fi extrem de costisitoare activitatea de monitorizare și control permanent al corupției, de aceea beneficiile marginale obținute pe parcurs nu trebuie să fie mai mici decât costurile marginale.

<sup>22</sup> BANFIELD, E. Corruption as a feature of governmental organisation. In: *The Journal of Law and Economics*, Vol. 18, No. 3, 1975. p. 590.

<sup>23</sup> ROSE-ACKERMAN, S. The Economics of Corruption. In: *Journal of Public Economics*. Cambridge University Press, Vol. 6, No. 2, 1975. p. 187.

Corepunzător motivațiilor care stau la baza unui comportament corupt, strategiile anticorupție trebuie să se orienteze la diminuarea privilegiilor aflate sub controlul persoanelor oficiale, la diminuarea discreției birocratice, la sporirea transparenței în procesul decizional și la recrutare și promovare a personalului, inclusiv la consolidarea climatului de integritate profesională și instituțională, care implică promovarea și implementarea continuă a măsurilor anticorupție.

Corupția trebuie atacată atât din partea cererii, cât și din partea ofertei. Cel mai dificil este lansarea acestui proces de luptă anticorupție, deoarece există o puternică opoziție față de politicile anticorupție. Eforturile de eradicare a corupției pot să nu aibă succes până nu va fi atins un punct de inflexiune, o masă critică a reformelor, după care corupția va degrada da la sine.

Totuși, eradicarea corupției este imposibilă fără un complex de măsuri orientate spre perfecționarea aparatului public, spre ridicarea responsabilității funcționarilor, transparența activităților factorilor de decizie, informarea societății vizavi de cele mai importante probleme ce ating drepturile și interesele ei, crearea garanțiilor efective care i-ar apăra pe funcționarii publici de traficul de influență, precum și controlul eficient din partea organelor competente, mass-media și societății civile asupra activității aparatului public.

Și totuși unul dintre principalii factori în contracararea corupției rezidă în atitudinea societății față de această problemă. Atât timp cât populația va tolera corupția, aceasta din urmă va prospera în stat. Depinde de fiecare individual în ce tip de societate și sistem vom trăi, cine ne conduce și cum voi trăi în viitor<sup>24</sup>.

Este larg răspândită opinia că existența corupției se datorează, în primul rând, greutăților economice.

<sup>24</sup> RĂDULESCU, S.; BANCUIU, D. Sociologia crimei și criminalității. București: Literatura, 1996. p.32.

Astfel, o soluție imediată ar fi majorarea salariilor tuturor funcționarilor de stat și problema ar fi ca rezolvată, dar cu oarecare rezerve. Este cert că statul nu va putea asigura funcționarul cu profit mai mare decât le poate oferi crima organizată. Activitatea organelor de drept în combaterea corupției este dificilă, deoarece ele sunt supuse influenței din partea crimei organizate și sunt expuse corupției. O altă metodă eficientă de contracarare a corupției este crearea condițiilor care ar împiedica apariția și dezvoltarea fenomenului.

Studierea experienței internaționale în domeniul combaterii corupției denotă că, acest proces este împiedicat de anumiți factori stabili ca, răspândirea contravențiilor ce țin de corupție în condițiile alocării limitate a resurselor necesare pentru executarea justiției; limitarea anumită a posibilităților legislației penale privind definitivarea concretă a indicilor corupției și formelor concrete de comitere a acestor genuri de infracțiuni; dificultățile în depistarea operativă și demonstrarea penal-procesuală a faptelor de corupție; insuficiența influenței de preîntâmpinare a corupției prin metode tradiționale de constrângere penală<sup>25</sup>. Diminuarea nivelului corupției se poate atinge prin reglementarea eficientizării activității organelor administrării publice la toate nivelele. Astfel, funcționarul de stat trebuie să asigure executarea legilor întocmai, el trebuie să fie limitat de condiții în care va putea să-și manifeste propriile doleanțe.

Printre cele mai răspândite modalități de combatere a corupției, se poate sublinia teoria rotației permanente a persoanelor cu funcții de răspundere, fapt ce ar împiedica stabilirea legăturilor ce tind spre corupere concretă. De asemenea, controlul permanent asupra dobândirii bunurilor de către funcționari ar

<sup>25</sup> NEGRESCU, S. Combaterea corupției în Republica Moldova sub aspectul combaterii crimei organizate. În: Prevenirea și combaterea corupției în Republica Moldova: aspecte teoretice și practice. Materialele conferinței internaționale. Chișinău, 2004. p.180.

servi drept condiție viabilă pentru a preveni răspândirea corupției. Este de menționat faptul că, nivelul corupției în țară depinde direct de nivelul de dezvoltare culturală a societății, care, la rândul său, este în strânsă conexiune cu situația social-economică.

Printre cele mai eficiente instrumente de luptă anticorupție, pot fi evidențiate anumite măsuri care sunt utilizate la nivel internațional, și care sunt prevăzute inclusiv în legislația Republicii Moldova, și anume de Legea integrității nr.82/2017<sup>26</sup>:

#### *Angajarea și promovarea în bază de merit și de integritate profesională*

Articolul 11 din Legea integrității nr.82/2017 stabilește că angajarea, dar și promovarea în funcție a agenților în cadrul entității publice se efectuează prin concurs public, conform criteriilor transparente și obiective de selectare în bază de merit, calificare profesională, capacitate, competență și integritate profesională, fără a admite favorizarea intereselor private și a oricăror forme de discriminare pe motiv de sex, rasă, limbă, religie, opinii politice sau orice altă opinie, origine națională sau socială, altor forme de discriminare, în conformitate cu prevederile legislației speciale care reglementează activitatea diferitor categorii de entități și agenți publici.

#### *Incompatibilități, restricții și limitare a publicității*

Normele art.12 alin.(1) al Legii 82/2017 cu privire la respectarea regimului juridic al incompatibilităților, al restricțiilor în ierarhie și al limitărilor de publicitate, stipulează că pentru exercitarea eficientă și dezinteresată a atribuțiilor agentului public, desfășurarea activității sale profesionale este incompatibilă cu alte funcții, calități sau activități, cu excepția celor stabilite de Constituție sau legi organice. Întru evitarea promovării intereselor personale și asigurarea respectării interesului

<sup>26</sup>[https://www.legis.md/cautare/getResults?doc\\_id=105688&lang=ro](https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=105688&lang=ro) (vizitat la 27.10.2021).

public, agentul public care ocupă o funcție publică, inclusiv o funcție publică cu statut special, respectă restricția de desfășurare a activității profesionale în raporturi ierarhice nemijlocite cu o rudă directă sau cu o rudă prin afinitate în cadrul aceleiași entități publice. Conducătorul entității publice respectă regimul juridic al incompatibilităților, al restricțiilor în ierarhie și al limitărilor de publicitate, completat, după caz, cu reguli specifice fiecărei categorii de agenți publici, prevăzute de legislația specială care reglementează activitatea acesteia.

#### *Influențe necorespunzătoare*

Mecanismul de denunțare și tratare a influențelor necorespunzătoare este reglementat de art. 17 din Legea 82/2017 care stabilește un șir de obligații conducătorului entității publice, inclusiv: să adopte actele administrative de stabilire a regulilor de organizare a activităților de denunțare și tratare a influențelor necorespunzătoare de către agenții publici; să asigure evidența, într-un registru special, a cazurilor de influență necorespunzătoare exercitată asupra agenților publici; să desemneze subdiviziunea specializată sau să-și asume personal această atribuție; să tragă la răspundere disciplinară agenții publici care își desfășoară activitatea profesională fără a respinge influențele necorespunzătoare la care sunt supuși sau fără a denunța influențele necorespunzătoare pe care nu le pot respinge de sine stătător.

#### *Declararea averii și intereselor personale/conflictul de interese/favoritism*

Regimul declarării averii și intereselor personale, precum și conflictului de interese sunt reglementate de Legea nr.133/2016 privind declararea averii și a intereselor personale. Răspunderea și sancționarea pentru nedeclararea sau nesoluționarea conflictului de interese în termen este reglementată de art. 313<sup>2</sup> Cod Contravențional și se constată de către Autoritatea Națională de Integritate.

#### *Regimul cadourilor*

Articolul 16 din Legea 82/2017 interzice agenților publici să solicite sau să accepte cadouri (bunuri, servicii, favoruri, invitații sau orice alt avantaj) care le sunt destinate personal sau familiei lor, dacă oferirea sau acordarea lor este legată direct sau indirect de desfășurarea activității lor profesionale. Solicitarea sau acceptarea cadourilor inadmisibile constituie acte de corupție în sensul legislației penale și al legii prenotate.

#### *Denunțarea/neadmiterea manifestărilor de corupție și protecția avertizorilor de integritate*

Pentru buna funcționare a entității publice în conformitate cu mandatul său legal de servire a interesului public și pentru asigurarea neafectării drepturilor omului, a imaginii și reputației entității publice, conducătorul acesteia și agenții publici trebuie să nu admită și să denunțe neîntârziat încercările de implicare a lor în manifestări de corupție. În conformitate cu prevederile art.18 din Legea 82/2017, conducătorul entității publice are obligații atât în vederea neadmiterii manifestărilor de corupție și asigurării denunțării acestora, cât și în vederea asigurării protecției avertizorilor de integritate.

#### *Intoleranța față de incidentele de integritate*

În conformitate cu art.19 alin (1) al Legii integrității nr.82/2017, conducătorii entităților publice și agenții publici asigură credibilitatea și susținerea publică a mandatului entității din care fac parte sau, după caz, de a căror activitate sânt responsabili prin manifestarea spiritului de intoleranță față de incidentele de integritate în cadrul entităților publice [...].

#### *Transparența decizională*

Procesul de asigurare a transparenței decizionale presupune o serie de acțiuni care ar garanta desfășurarea activității entității publice în mod transparent,

responsabil în raport cu cetățenii și cu implicarea acestora, prin crearea posibilităților de participare a cetățenilor, a asociațiilor constituite în corespundere cu legea și a altor părți interesate la procesul decizional.

Suplimentar, de menționat că transparența proceselor care se desfășoară în administrația publică, în principal a celor prin care se iau decizii este crucială pentru păstrarea fenomenului corupției în limite acceptabile. Toate țările democratice au adoptat o legislație specifică a cărei scop este asigurarea accesului publicului la informații.

#### *Accesul la informații de interes public*

Articolul 21 al Legii nr.82/2017 prevede faptul că întru eficientizarea procesului de informare a populației și a controlului efectuat de către cetățeni asupra activității entităților publice, stimularea formării opiniilor și participării active a populației la procesul de luare a deciziilor, se garantează accesul la informații de interes public cu privire la activitatea entităților publice. În acest scop, conducătorul entității publice și agenții publici asigură accesul liber la informațiile oficiale, inclusiv informarea activă, corectă și la timp a cetățenilor asupra chestiunilor de interes public și asupra problemelor de interes personal pentru ei.

#### *Gestionarea patrimoniului public, a finanțelor rambursabile și nerambursabile*

În conformitate cu prevederile art.22 din Legea 82/2017, în vederea valorificării raționale, eficiente și durabile a resurselor publice, precum și a mijloacelor din fonduri externe, conducătorul entității publice și agenții publici asigură gestionarea alocațiilor bugetare și extrabugetare, administrează patrimoniul public în baza principiilor buneii guvernări, garantează transparența achizițiilor publice, implementarea sistemului de management financiar și control și organizarea auditului intern în sectorul public.

#### *Norme de etică și integritate*

Respectarea normelor de etică și integritate constituie un deziderat statuat de art.23 al Legii 82/2017, cu specificarea aplicării în mod complementar a legislației speciale care reglementează activitatea unor categorii de agenți publici.

În conformitate cu alin. (2) art.23 al Legii integrității, conducătorul entității publice are următoarele obligații:

- să instituie și să implementeze norme de etică și deontologie ținând cont de specificul activității, standardele naționale și internaționale în domeniu sau, dacă adoptarea acestor norme este dată în competența altei autorități responsabile, să elaboreze și să propună spre adoptare proiectul acestor norme de etică și deontologie;

- să asigure instruirea agenților publici cu privire la normele de etică și deontologie;

- să ofere agenților publici exemplul propriu de respectare a normelor de etică și deontologie în activitatea pe care o desfășoară;

- să publice pe pagina *web* a entității publice normele de etică și deontologie adoptate;

- să creeze sau, după caz, să desemneze subdiviziunea responsabilă de monitorizarea respectării de către agenții publici a normelor de etică și deontologie;

- să tragă la răspundere disciplinară agenții publici care încalcă normele de etică și deontologie, iar în cazul în care încălcările admise întrunesc elementele unor contravenții sau infracțiuni, să sesizeze autoritatea anticorupție responsabilă.

De menționat că *Codurile etice profesionale* s-au dovedit a fi o modalitate extrem de eficientă în combaterea corupției și pot fi create inclusiv de către asociațiile profesionale a celor care activează în administrație. Uneori aceste coduri sunt chiar mai severe decât legislația elaborată de stat în domeniu. Rolul lor este să asigure un anumit nivel de profesionalism și de corectitudine în cadrul profesiei.

### *Implementarea sistemului de control intern managerial*

În conformitate cu art.15 din Legea 229/2010 privind controlul financiar public intern, managerul entității publice este responsabil de organizarea sistemului de management financiar și control în entitatea publică. În acest sens, în conformitate cu art.16 al aceleiași legi, managerul entității publice, în rezultatul autoevaluării, apreciază organizarea sistemului de control intern managerial și emite anual, pentru anul precedent, o declarație în acest sens.

În acest context, „*Managementul riscurilor*” care este parte componentă a sistemului de management financiar, implică evaluarea expunerii la riscuri, generată de posibile evenimente viitoare și determină nivelul acceptabil al riscurilor reziduale. Managerii asigură identificarea, înregistrarea, evaluarea, controlul, monitorizarea și raportarea sistematică a riscurilor, inclusiv a riscurilor de corupție, prin ținerea unui registru al riscurilor.

Respectiv, articolul 27 din Legea integrității nr.82/2017 reglementează că managementul riscurilor de corupție este procesul desfășurat în cadrul entității publice prin care are loc evaluarea internă a riscurilor de corupție în vederea identificării și gestionării riscurilor de corupție aferente activității profesionale.

Alte măsuri/practici eficiente:

#### *Ierarhizarea responsabilităților și instanțelor de control*

Prin acest procedeu se urmărește clarificarea responsabilităților care sunt deținute într-o instituție publică. De asemenea, o astfel de ierarhizare permite crearea unor agenții specializate de control, cu o dotare logistică foarte bună și cu un nivel adecvat de salarizare. De regulă, aceste agenții au în competență doar cazurile grave, ceea ce le asigură o mai mare eficiență.

### *Metodele manageriale*

Probabil cele mai importante metode de combatere a corupției sunt cele manageriale. În primul rând, înlăturarea acelor elemente care pot conduce la comportamente ne etice este probabil modul cel mai eficient de limitare a fenomenului. Astfel, eliminarea unor documente inutile, a unor proceduri redundante sau a unor verigi intermediare inutile limitează posibilitățile celor care ar dori să acționeze într-un mod neetic. O selecție și promovare corespunzătoare a personalului poate să asigure o bună calitate a acestuia. De asemenea, adaptarea metodelor de control, pentru a permite depistarea eficientă a faptelor de corupție este de natură să contribuie la combaterea acestui fenomen.

### **Concluzii**

Depășind faza acceptării fenomenului corupției ca pe o fatalitate, un rău necesar, normal în societate, comunitățile naționale și internaționale trebuie să-și pună problema găsirii unor tactici și strategii eficiente de prevenire și combatere a acestei tumori maligne, dar și de promovare continuă. Având în vedere că acest fenomen nu cunoaște granițe și că trebuie încurajată cooperarea între țări și regiuni, alături de activitatea organizațiilor societății civile în lupta împotriva corupției, se impune implicarea activă a statelor în cadrul forurilor internaționale, pentru a dezbate și a lua decizii comune privind bunele practici și politicile adaptate situației specifice din fiecare regiune, în vederea combaterii corupției ca fenomen complex, interconectat și orizontal, care creează obstacole în calea dezvoltării politice, economice și sociale și alimentează criminalitatea internațională, inclusiv activitățile legate de terorism.

### **Referințe bibliografice**

1. BANFIELD, E. Corruption as a feature of governmental organisation. In: The Journal of Law and Economics, Vol. 18, No. 3, 1975.

2. Coaliția pentru protecția avertizorilor de integritate din Europa de Sud-Est. Disponibil: <http://alianta.md/?go=news&n=408>

3. Discursul lui Ban Ki-moon la reuniunea Convenției ONU împotriva corupției (UNCAC) de la Sankt-Petersburg. *Disponibil:* <http://www.caleaeuropeana.ro/ban-ki-moon-la-reuniuneacon-ventiei-onu-impotriva-coruptiei-de-lasanktpetersburg-nicio-tara-nu-este-ferita>

4. Helping Prevent Corruption World-Wide. The World Bank. Press Back grounder. 1999. Disponibil:<http://web.worldbank.org/wbsite/external/topics/extpublicsectorandgovernance/extanticorruption/0,,contentmdk:20223723~menupk:384473~pagepk:148956~pipk:216618~th esitepk:384455~iscurl:y~iscurl:y,00.html>

5. NEGRESCU, S. Combaterea corupției în Republica Moldova sub aspectul combaterii crimei organizate. În: Prevenirea și combaterea corupției în Republica Moldova: aspecte teoretice și practice. Materialele conferinței internaționale. Chișinău, 2004.

6. Program Național de Prevenire a corupției. Disponibil: <http://sna.just.ro/Portals/0/documente /documente%20SNA%20 site/pgnational-coruptie.pdf>

7. RĂDULESCU, S., BANCIU, D. Sociologia crimei și criminalității. București: Literatura, 1996.

8. ROSE-ACKERMAN, S. The Economics of Corruption. In: Journal of Public Economics. Cambridge University Press, Vol. 6, No. 2, 1975.

9. Studiu analitic: Cadru legislativ și instituțional național și internațional privind integritatea agenților publici Alianța Anticorupție, Chișinău 2016. Disponibil: [http://alianta.md/ other\\_dox/Integritatea%20func%C8%9Bionarilor%20%C8%99i%20 demnitarilor\\_0.pdf](http://alianta.md/ other_dox/Integritatea%20func%C8%9Bionarilor%20%C8%99i%20 demnitarilor_0.pdf)

10. ГДЛЯН, Т., ДОДОЛЕВ, Е. Мафия времен беззакония. Ереван, 1991.

11. ГОРНЫЙ, А. Коррупция: препятствия к развитию. Москва, 1998.

12. ГУРОВ, А. Коррупция угрожает национальным интересам России. В: Борьба с коррупцией: актуальные проблемы законодательного обеспечения. Сборник статей и документов. Москва: Издание Государственной Думы РФ, 2002.

13. КОРКУНОВ, Н., АШИН, Г., ПОНЕДЕЛКОВ, А. Основы политической элитологии. Москва, 1999.

14. Коррупция и основные элементы стратегии противодействия. Disponibil: [http://r34.urypsk105.ucoz.ru/doc3/korruptcija-strategija\\_protivodejstvija.pdf](http://r34.urypsk105.ucoz.ru/doc3/korruptcija-strategija_protivodejstvija.pdf)

15. <https://www.legis.md/>

16. <http://www.avertizori.ro/>

17. <http://www.timpul.md/articol/oamenii-care-demascactul-coruptiei-avertizorul-deintegritate-22529.html>

18. <http://europeanul.org/teme-europene/uniunea-europeana-vrea-mai-multa-protectie-pentru-avertizorii-de-integritate-afla-ce-cred-romanii-despre-turnatorii-de-profesie/>

19. <http://www.avertizori.ro/MATERIALE/Alternativa.pdf>

20. <https://see-whistleblowing.org/> și <http://rai-see.org/>

21. <http://www.procuratura.md/file/Conventia%20europena%20civila%20privind%20coruptia.pdf>

22. <http://www.procuratura.md/file/Studiu%20privind%20avertizorii%20de%20integritate.pdf>